

EXPERIMENTEREN, DEMONSTREREN, AMUSEREN

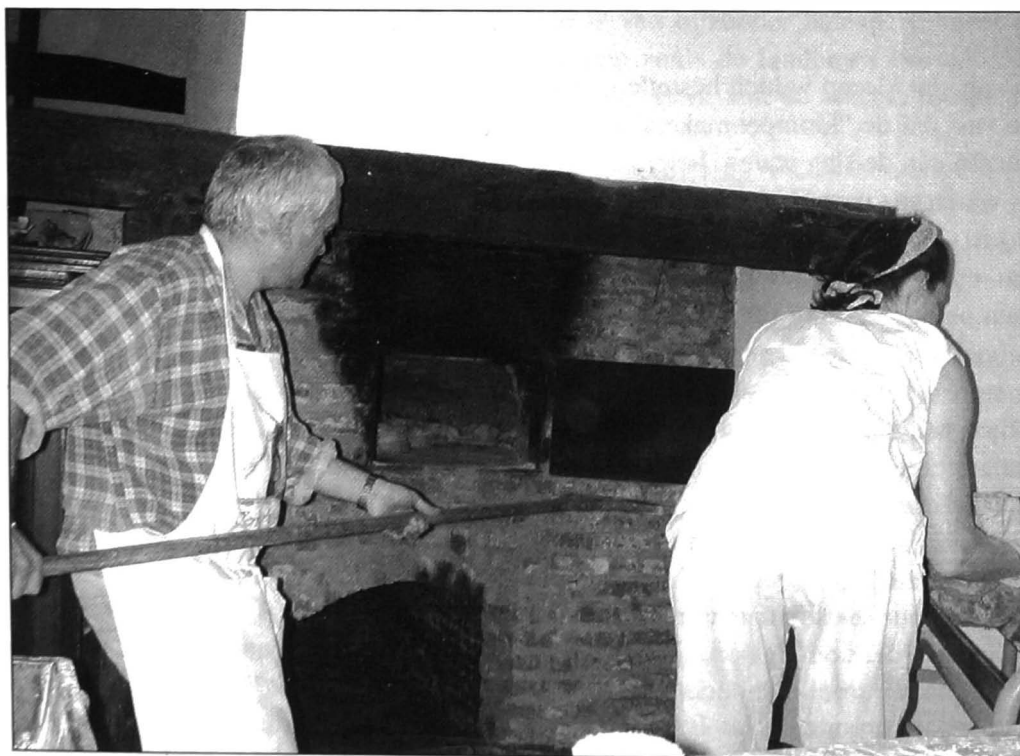
Johan DAVID

In musea of op jaarmarkten of andere festiviteiten krijgt het publiek steeds vaker de gelegenheid om bepaalde technische verrichtingen of zelfs processen *live* te zien. Het is uiteraard de bedoeling van de inrichters de toeschouwers iets te tonen, maar wat er precies te zien valt, varieert zeer sterk of, beter gezegd, de waarde van de informatie kan zeer verschillend zijn.

Demonstraties gaan van ware uiteenzettingen met pedagogische bedoeling door een vakman die alles voordoet, tot het louter vermaak van de toeschouwer, met tussen beide de evocatie door iemand die speciaal daarvoor een bepaald proces of een verrichting geleerd heeft. De graad van nauwkeurigheid en van natuurgetrouwheid verschilt dan ook sterk. Ook de waarde van de uitleg die aan het

publiek gegeven wordt. Wanneer in het MIAT te Gent gepensioneerde arbeiders met bij wijze van spreken hun eigen machines weven, dan is waarschijnlijk de hoogste graad van nauwkeurigheid bereikt. Zelfs wanneer een vakman aan het werk gaat, moet er evenwel nog rekening gehouden worden met mogelijke concessies, zoals het gebruik van een deegkneedmachine door de bakker of van een lintzaag door de timmerman om de zware arbeid te verlichten; ook met technische moeilijkheden zoals het vinden van een bepaalde grondstof.

Wanneer men dan aan "ambachten-beurzen" denkt, kan de situatie totaal verschillend zijn. Wanneer we b.v. voor een tentoonstelling in het Museum voor de Oudere Technieken te Grimbergen de verschillende stadia bij het

Demonstratie brood bakken in een houtoven in het Museum voor de Oudere Technieken, Grimbergen.

Experimentele wip om goederen te lossen in het Museum voor de Oudere Technieken, Grimbergen

maken van een klomp wilden bestellen, stelden we vast dat de “klompenmakers” die op die beurzen aan de slag waren, helemaal niet in staat waren een paar klompen te maken. Ze vertrokken allen van machinaal gedraaide blokken, die zij gewoon afwerkten. Het hoeft dan geen betoog dat hun ervaring en kennis, en dus ook hun uitleg tijdens een demonstratie, in wezen beperkt is tot die afwerking. Bovendien zal de indruk die de toeschouwer krijgt niet zelden (gedeeltelijk) onjuist zijn: het zou wel eens kunnen dat het werk veel meer tijd vergde of veel vermoeiender was dan het er uit ziet op zo’n demo; de vrolijke dorsers met rood halsdoekje van onze kermissen zwoegden vroeger dagen, soms weken lang in het stof en de tocht.

Behalve dat soort van demonstraties kan de bezoeker, vaak in het kader van een museum,

ook nog experimenten volgen. Omdat de archeologen daarmee begonnen, spreekt men vaak van experimentele archeologie en hier moet uitdrukkelijk gewaarschuwd worden voor onterecht gebruik van die benaming. De zonet besproken demonstraties hebben niets gemeens met experimentele archeologie. De bedoeling van deze laatste is immers niet iets aan toeschouwers te laten zien. Experimentele archeologie is een wetenschappelijke methode die het mogelijk moet maken bepaalde informatie in te winnen waar de vorsers op een andere wijze niet of onvoldoende aan geraken. Aan die methode, net zoals aan andere historische methodes, zijn strenge eisen verbonden zowel wat betreft de voorbereiding van het experiment, als de uitvoering en als de besluitvorming. “De belangrijkste fase van de experimentatie is wellicht de voorbereiding ervan. Ze vergt

zeker het meest werk. Vooreerst is een lijst nodig van al de vragen waarop een antwoord gewenst wordt, maar ook van al de problemen die daarnaast nog bestudeerd zouden kunnen worden. Zulks kost heel wat moeite maar van de volledigheid van dat document hangt grotendeels de waarde van de proeven af. Het opstellen moet met de hulp van vorsers van verschillende disciplines geschieden omdat het vaak mogelijk is verscheidene onderzoeken te combineren en aldus het belang van de proeven te verruimen, en ... gemakkelijker aan toelagen te geraken.

Vervolgens moet men een maximum gegevens verzamelen, niet enkel over het bestudeerde voorwerp (werktuig, pot, boot, enz.), maar ook over heel zijn technische en fysieke context. Het spreekt vanzelf dat elk element dat niet door bronnen gekend is, maar door de vorsers noodgedwongen uitgedacht werd, een hypothese is, en dat de betrouwbaarheid van de resultaten vermindert naarmate deze gissingen talrijker worden. Hier is samenwerking met andere vorsers eveneens noodzakelijk om de gebieden te bestuderen waarin de proefnemer niet thuis is (m.b.t. de landbouw, de klimatologie, de pedologie of de hydrologie b.v.).

Weet men waar men naar zoekt en wat daarover reeds gekend is, dan bepaalt men waar en waarmee de proeven genomen zullen worden. De moeilijkheden die hierbij rijzen, verschillen sterk naargelang de bedoelde problemen. Daar de omstandigheden waarin en de voorwerpen waarmee geëxperimenteerd wordt, zo gelijk mogelijk moeten zijn met de oorspronkelijke, dit zijn deze van de bestudeerde periode, veroorzaakt dat toch in nagenoeg ieder geval enige zorg.

Wie experimenteren zal, is ook een belangrijke vraag. De historicus of de archeoloog is meestal geen technicus. Hij mist bijgevolg de nodige kennis van zaken om een boom te vellen of een boot te sturen b.v., en als hij ze niet verwerft, zullen de resultaten van de proeven weinig betrouwbaar zijn. De moderne ambachtman, boer of zeeman is evenwel ook

niet de aangewezen proefnemer omdat hij aan hedendaagse technieken, werktuigen of vervoermiddelen gewend is. De aanpassing aan de oudere zal heel wat tijd, moeite en goede wil vergen.

Tenslotte dienen de plaats waar, de omstandigheden waarin en de voorwerpen waarmee geëxperimenteerd zal worden, nauwkeurig en volledig beschreven te worden. Dat is van uiterst belang om later te kunnen nagaan of één er van geen bijzonderheid van de uitslagen kan verklaren.

Tijdens het experiment zelf dient de waarneming volledig en nauwkeurig te zijn, en de kleinste afwijking van het vooropgestelde programma aangegeven te worden. Alles moet gemeten, gewogen, gechronometreerd en opgetekend worden. Cijfers zijn hier uiteraard onmisbaar; bijvoeglijke naamwoorden zoals groot, hard of normaal zijn totaal ontoereikend. Het gebruik van meettoestellen is vaak nodig. De proeven zullen herhaald worden om de invloed van het toeval zo klein mogelijk te maken of om in verschillende omstandigheden te kunnen werken; dat laatste is van bijzonder belang wanneer onderwerpen zoals de landbouw bestudeerd worden, die sterk van de weersomstandigheden afhangen.

De beschrijving van de omstandigheden waarin en van de voorwerpen waarmee de proeven genomen worden, dient met de resultaten gepubliceerd te worden. Dit is niet alleen voor de buitenlandse lezer noodzakelijk, die met de plaatselijke toestand en/of werktuigen niet vertrouwd is. Iedereen moet over die inlichtingen beschikken. Indien de omstandigheden en voorwerpen juist dezelfde zijn als de oorspronkelijke, is het gevaar voor fout niet groot en is de beschrijving van minder nut, maar dat is een louter theoretisch geval. In de praktijk zijn er altijd verschillen en de vorser moet dan ook de nadruk leggen op de leemten in het bronnenmateriaal en op de onvolmaaktheden van de reconstructie in de brede zin van het woord. Met andere woorden, hij moet de aandacht van de lezer

op al de bijzonderheden vestigen, die een resultaat eventueel vervalst hebben, ook wanneer hij niet onmiddellijk inziet hoe ze een invloed kunnen gehad hebben. Zelf, vaak na maanden of jaren inspanning, de zwakke punten van zijn werk onderstrepen, is niet aangenaam. Het is nochtans enkel zo dat men aan de lezer een bruikbaar document kan verschaffen.

De conclusies tenslotte moeten uitermate voorzichtig zijn. Rekening dient immers gehouden te worden met al de verschillen tussen de oude en de hedendaagse situatie, zowel die waaraan men aandacht geschonken heeft als al de andere, die onopgemerkt bleven. Ook de menselijke factor (kennis, ervaring, handigheid, enz.) moet in acht genomen worden. Wanneer geëxperimenteerd wordt om de bestemming van een ongekend voor-

werp te bepalen, dient de nadruk gelegd te worden op het feit dat de identificatie hypothese blijft, enz." (1).

Het zal iedereen duidelijk zijn dat de bedoeling van experimentele archeologie en van demonstraties totaal verschillend is. Demonstraties zijn van groot belang om een publiek, *live*, te confronteren met een geheel van technische handelingen of processen, maar boeten meestal aan informatieve waarde in, wanneer hun amusementswaarde stijgt. Op te merken valt evenwel dat de wetenschappers om financiële en/of pedagogische redenen sommige proeven voor het publiek herhalen, al dan niet met aangepaste kledij en decor. In dat geval is de betrouwbaarheid van de informatie uiteraard vrij groot. Wie echt wat wil bijleren, verkiest dat soort van demonstraties.

NOOT

1. Uit Johan DAVID, De proefneming in de geschiedkunde in *Technologia Bruxellensis* 3 (1980) 3-7.